ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint

Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 1 – 2005 Offprint

Volume No: Archive Volume 1, 2005
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: November 05, 2005

Παραπομπή ως: Καλογερόπουλος, Κ. (2005). Η Μεγάλη Ιδέα στην Ελλάδα του 19ου αι. *Archive*, 1, σσ. 65-70. DOI: 10.5281/zenodo.4531787

Η Μεγάλη Ιδέα στην Ελλάδα του 19ου αι.

Λέξεις-κλειδιά: *αλυτρωτική πολιτική*, *αστικός εθνικισμός*, *διαφωτισμός*, *Θ. Δηλιγιάννης*, *μεγάλη ιδέα*, *νεοελληνικό κράτος*, *Χ. Τρικούπης*

Κ. Καλογερόπουλος Δρ. Πανεπιστημίου Αιγαίου:

Abstract

Aim of this paper is to highlight and record the political manifestations of the Great Idea, as they are presented in 19th century Greece. The Great Idea is a diverse concept, proportional to the field in which it is expressed during this period, which makes it partly problematic for historical research. The emergence of this idea in the collective consciousness of the young Greek nation is not spontaneous or momentary, but seems to come as a result of the emergence of the phenomenon of conscious nationalist movements in 19th century Europe, absorbing particular elements of Greek society. It is therefore to some extent necessary to know a general outline of the events which led Europe to a period of unrest and revolution and consequently to those which E.J. Hobsbawm calls "conscious nationalist movements."

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η επισήμανση και η καταγραφή των πολιτικών εκφάνσεων της Μεγάλης Ιδέας, έτσι όπως παρουσιάζονται στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Η Μεγάλη Ιδέα είναι μια έννοια ποικιλόμορφη[1], ανάλογη προς το πεδίο μέσα στο οποίο εκφράζεται στη διάρκεια αυτής της περιόδου, γεγονός που την καθιστά εν μέρει προβληματική για την ιστορική έρευνα. Η ανάδυση τούτης της ιδέας στη συλλογική συνείδηση του νεαρού ελληνικού έθνους δεν είναι αυθύπαρκτη ή στιγμιαία, αλλά φαίνεται να έρχεται ως αποτέλεσμα της ανάδυσης του φαινομένου των ενσυνείδητων εθνικιστικών κινημάτων της Ευρώπης του 19ου αιώνα[2], προσλαμβάνοντας τα ιδιαίτερα στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας. Συνεπώς, είναι σε ένα βαθμό αναγκαία η γνώση ενός γενικού περιγράμματος των γεγονότων που οδήγησαν την Ευρώπη σε μια περίοδο αναταραχών και επαναστάσεων και κατ' επέκταση σε αυτά που ο E.J. Hobsbawm αποκαλεί «ενσυνείδητα εθνικιστικά κινήματα».

Η εποχή των επαναστάσεων και η ιδιαιτερότητα του ελληνικού εθνικισμού

Στην Ευρώπη κατά το τέλος του 18ου ως τα μέσα του 19ου αιώνα συντελείται μια διπλή επανάσταση. Αρχικά αυτή που ονομάζουμε «βιομηχανική επανάσταση», η οποία αλλάζει θεαματικά το δυναμικό της παραγωγικής ικανότητας σε πολλά πεδία και τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητάς, τινάζοντας στον αέρα τις παραδοσιακές κοινωνίες και οικονομίες του ευρωπαϊκού κόσμου. Κατόπιν έρχεται η Γαλλική Επανάσταση, η οποία προσφέρει το ιδεολογικό υπόβαθρο μιας διαφορετικής πολιτικής και κοινωνικής άποψης, και γίνεται η έμπνευση για έναν οικουμενικό, σχεδόν, ξεσηκωμό, με στόχο τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό[3]. Ο όρος οικουμενικός δικαιολογείται, αν ανατρέξει κανείς σε παγκόσμιους ιστορικούς χάρτες[4] και δει πόσα απελευθερωτικά κινήματα διαδραματίστηκαν ανάμεσα στο 1811 και το 1840, παράλληλα με την παγκόσμια βρετανική οικονομική διείσδυση –διείσδυση που αντλεί τη δύναμή της από τη βιομηχανική επανάσταση.

[1] Μαργαρίτης κ.ά. 1999, σ. 203.
[2] Hobsbawm 2000, σ. 192.
[3] Στο ίδιο σ. 84.
[4] Βλ. Για παράδειγμα Congress Library: www.hyperhistory.com\WorldHistory\

Από την κήρυξη του πολέμου των Η.Π.Α. στους Βρετανούς και τη βρετανική διείσδυση στην Ιάβα το 1812, το Μονοπώλιο των Ανατολικών Ινδιών, τους πολέμους για την ανεξαρτησία της Λατινικής Αμερικής και τον Σιμόν Μπολιβάρ (1811-1826), την εξέγερση στην Πορτογαλία (1820), την επανάσταση των φιλελεύθερων στην Ισπανία (1820), ως την εξέγερση του Μεξικού (1822), την εξέγερση της Πολωνίας (1830), τα πρώτα συνδικάτα των βρετανών εργατών και την πρώτη νομοθεσία για την απαγόρευση της παιδικής εργασίας (1819), ο κόσμος –και εκείνος που συνδεόταν εξαρχής με την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία και εκείνος που μόλις τώρα τη γνωρίζει- συγκλονίζεται κυριολεκτικά. Μέσα σε αυτό το κλίμα της γενικής εξέγερσης προς τον στόχο του αυτοπροσδιορισμού καθιερώνεται ο όρος εθνικισμός ως τάση τη δημιουργία ενός έθνους ή την εθνική απελευθέρωση. Αυτή είναι η αρχική σημασία του όρου κατά το 19ο αιώνα και όχι η μεταγενέστερη, που πλησιάζει ενίοτε την έννοια του σωβινισμού[5]. Αποτέλεσμα του αναβρασμού είναι η ανάδειξη νέων κοινωνικών τάξεων που διεκδικούν το δικαίωμα να μιλούν εκ μέρους του λαού, να τον συσπειρώνουν και να τον εξεγείρουν ενάντια στις κατεστημένες μοναρχίες ή αυτοκρατορίες.

Ο εθνικισμός του 19ου αιώνα είναι αστικός, στο βαθμό που στηρίζεται στα κατώτερα και μέσα επαγγελματικά στρώματα, τους διοικητικούς υπαλλήλους και τους διανοούμενους[6]. Είχε δηλαδή μεγάλη σχέση με τις μορφωμένες τάξεις, γεγονός που ώθησε στην εντυπωσιακή ανάπτυξη της επαναστατικής πρωτοπορίας μέσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Παρόλα αυτά, η διαμόρφωση του ενσυνείδητου εθνικισμού σε αυτή την περίοδο δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη μόρφωση, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του ευρωπαϊκού πληθυσμού είναι ακόμη αναλφάβητο. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι αναγκαστικές μεταναστεύσεις εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων και της πείνας, οι πατριωτικές μυθολογίες, ακόμη και ο έντονος τοπικισμός ως ενάντια δύναμη, είναι παράμετροι που δεν μπορούν να αγνοηθούν στην αναζήτηση των αιτίων διαμόρφωσης της εθνικής συνείδησης.

Σύμφωνα με τον Karl Deutch (1961) ο εθνικισμός διαμορφώνεται ανάλογα με τις δομές της κοινωνίας μέσα στην οποία αναπτύσσεται[7]. Έτσι, ο ελληνικός εθνικισμός παρουσιάζει τη δική του ιδιομορφία, στην οποία παρατηρείται ένας συγκερασμός των ιδεών του αστικού εθνικισμού της Γαλλικής Επανάστασης και του έντονου τοπικισμού, διεγερτικού ωστόσο σε εξεγέρσεις ενάντια σε κάθε μορφής διακυβέρνηση. Η Ελλάδα είναι ο τόπος στον οποίο ολόκληρος ο λαός, παρόλες τις καχυποψίες και τις εσωτερικές του αντιθέσεις, ξεσηκώθηκε για να διεκδικήσει ένοπλα το δικαίωμά του στην εθνική αυτοδιάθεση[8]. Εκεί που στην Ιταλία το κίνημα των νοτιοϊταλών Καρμπονάρων απέτυχε σε μεγάλο βαθμό να προσηλυτίσει τους δικούς του ληστές, στην Ελλάδα η Φιλική Εταιρεία με τη δράση της είχε φροντίσει να ελκύσει στους κόλπους της τους ορεσίβιους παράνομους, με αποτέλεσμα να εναρμονίσει αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους στοιχεία –διανοούμενους, «κλέφτες», πρόκριτους κ.α.- προς τον σκοπό του κοινού απελευθερωτικού αγώνα.

Οι τοπικιστικές διαφορές και αντιζηλίες αναβίωσαν και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής στη μετεπαναστατική περίοδο. Η συρροή Ελλήνων που δεν γεννήθηκαν στις επαναστατημένες περιοχές στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, έδωσε την αφορμή για τη δημιουργία νέων αντιθέσεων ανάμεσα στους αυτόχθονες γηγενείς και τους ετερόχθονες, εκείνους δηλαδή που έρχονταν από τη Μικρά Ασία και τα Βαλκάνια, τα Επτάνησα ή τις ελληνικές κοινότητες της διασποράς[9]. Ωστόσο, αυτή η διαμάχη μετριαζόταν σε μεγάλο βαθμό από την επίδραση της Μεγάλης Ιδέας, της ιδεολογικής έκφρασης του ελληνικού εθνικισμού, που είχε ως στόχο της την

[5] Rosen 1998, σ. 13.
[6] Hobsbawm 2000, σ. 196.
[7] Βερέμης κ.ά. 1999, σ. 14.
[8] Hobsbawm 2000, σ. 203.
[9] Petropulos, 1997, σσ. 30-31.

απελευθέρωση όλων των Ελλήνων που βρίσκονταν υπό την τουρκική κυριαρχία και την ενσωμάτωσή τους σε ένα έθνος-κράτος με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη[10].

Η μεγάλη ιδέα και η αλυτρωτική πολιτική

Το ιδανικό της Μεγάλης Ιδέας προϋπήρξε ως πηγή έμπνευσης για τη Φιλική Εταιρεία, η οποία οργανώθηκε στην Οδησσό το 1814 και σχεδίασε την ελληνική εξέγερση. Ωστόσο, ως όρος πρωτοεμφανίστηκε στις 14 Ιανουαρίου του 1844, με την ομιλία του Ιωάννη Κωλέττη κατά τη διαμάχη αυτοχθόνων-ετεροχθόνων στην Εθνοσυνέλευση[11]. Από τότε και για όλο το 19ο αιώνα καθίσταται διαρκής ιδεολογική αναφορά του νεαρού ελληνικού κράτους, καθώς θέτει την προοπτική της εθνικής ολοκλήρωσης, αλλά και σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης του πολιτικού λόγου, άλλοτε ως σημείο αναφοράς και άλλοτε ως συνθήκη νομιμοποίησης της εκάστοτε προτεινόμενης πολιτικής[12]. Ωστόσο, αποσυνδέεται γοργά από το πρόσωπο του Κωλέττη και γίνεται κτήμα της εκάστοτε πολιτικής διακυβέρνησης, εντασσόμενη στο γενικότερο πλαίσιο των σχέσεων Ελλάδας και Ευρώπης[13].

Η Μεγάλη Ιδέα συνδέεται άρρηκτα με μια άλλη έννοια, σχεδόν ταυτόσημη, εκείνη του αλυτρωτισμού. Ο αλυτρωτισμός είναι ο κεντρικός πολιτικός άξονας του νεαρού πολιτικού κράτους. Η απελευθέρωση των αλύτρωτων αδελφών είναι ταυτόχρονα φυσική επιταγή και θρησκευτική υποχρέωση για όλους τους Έλληνες, με αποτέλεσμα τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής να κινητοποιούν συχνά πολύ κόσμο. Αυτός ο κόσμος δραστηριοποιείτο συχνά υπέρ μιας ανεδαφικής επεκτατικής πολιτικής, η οποία είχε ουσιαστικά καταστροφικά αποτελέσματα για την ελληνική υπόθεση, αλλά ήταν ικανή να νομιμοποιήσει το θρόνο και τους πολιτικούς που τη χρησιμοποιούσαν[14].

Ο αλυτρωτισμός και η Μεγάλη Ιδέα συμβαδίζουν στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Ωστόσο, δεν είναι έννοιες τυχαίες που παρουσιάστηκαν στην εκφορά του λόγου ενός πολιτικού όπως ο Κωλέττης. Διαθέτουν ένα ιδεολογικό υπόβαθρο που χτίστηκε με συγκεκριμένες προσπάθειες. Η διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης στους λαούς της Ευρώπης γενικότερα συνδέθηκε με την αναζήτηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του κάθε λαού, που στην προκειμένη περίπτωση για την Ελλάδα ήταν τα δημοτικά τραγούδια[15]. Η πρώτη προσπάθεια ενοποίησης και έκδοσης των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών έγινε από τον Claude Fauriel στο Παρίσι το 1824. Η σημαντικότερη έκδοση έγινε από το Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο στην Κέρκυρα, με την ταυτόχρονη προβολή της άποψης για τη στενή συγγένεια των δημοτικών τραγουδιών με αντίστοιχα της αρχαιότητας. Με αυτόν τον τρόπο ήταν δυνατόν να τονιστεί η θεωρία της συνέχειας του αρχαίου, του μεσαιωνικού και του νεότερου ελληνικού πολιτισμού[16].

Τη Μεγάλη ιδέα και τη σχέση της με τη θρησκεία εκφράζει η υπόθεση της Φιλορθόδοξης Εταιρείας, μιας συνωμοτικής οργάνωσης η οποία δημιουργήθηκε πιθανώς τον Ιούνιο του 1939[17], με τη συμμετοχή σημαντικών προσωπικοτήτων του φιλορωσικού κόμματος. Στόχος της ήταν η προάσπιση των παραδοσιακών αξιών και κυρίως της παραδοσιακής θρησκευτικής λατρείας και η εξάπλωση των ιδεών του αλυτρωτισμού. Τα αποτελέσματα της δράσης της και του ρεύματος που εκπροσωπούσε, ενάντια στις προσπάθειες εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους, φάνηκαν ιδιαίτερα στη διαμάχη

---

[10] Βερέμης κ.ά. 1999, σ. 31.

[11] Σκοπετέα 1988, σ. 259.

[12] «Εσωτερική πολιτική» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/domestic_policy/language/index.html

[13] Σκοπετέα 1988, σ. 263.

[14] «Εξωτερική πολιτική» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/foreign_policy/index.html

[15] Μαργαρίτης κ.ά. 1999, σ. 226.

[16] «Εσωτερική πολιτική» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/domestic_policy/facts/index.html

[17] Στο ίδιο.

για το εκκλησιαστικό ζήτημα και τις πρώτες εξεγέρσεις από την εγκαθίδρυση του ελληνικού κράτους[18].

Ωστόσο, για την ολοκλήρωση του αναγκαίου μύθου πάνω στον οποίο στηρίζεται η Μεγάλη Ιδέα, απαιτείται κάτι παραπάνω, η απόδειξη της ενότητας του Ελληνισμού στο χώρο και το χρόνο και η αδιάσπαστη συνέχειά του στο ποτάμι του χρόνου. Αυτό το στόχο αναλαμβάνει να φέρει σε πέρας ο ιστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος, ο οποίος αποκαθιστά στο έργο του *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* το Βυζάντιο ως συνδετικό κρίκο της ελληνικής αρχαιότητας και του νεότερου Ελληνισμού. Θεωρεί μάλιστα την προσφορά του Βυζαντίου σημαντικότερη, γιατί τότε ενοποιήθηκε πολιτικά ο Ελληνισμός[19].

Η Μεγάλη Ιδέα κυοφορεί ένα πολιτικό πρόταγμα, για την πραγματοποίηση του οποίου η ελληνική κοινωνία φαίνεται αισιόδοξη. Παρόλα αυτά το νεαρό ελληνικό κράτος δεν έχει τις απαιτούμενες οικονομικές και στρατιωτικές δυνάμεις για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου, ούτε τους απαιτούμενους συμμάχους[20]. Έτσι, στα αποκαλούμενα Ηπειροθεσσαλικά, στις απαρχές του Κριμαϊκού Πολέμου, γίνεται η πρώτη από μια σειρά αποτυχημένες προσπάθειες να υλοποιηθεί η αλυτρωτική πολιτική της Μεγάλης Ιδέας. Στις αρχές του 1854 πυρήνας εθελοντών εισέβαλε στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία για τη δημιουργία απελευθερωτικού κινήματος. Το αποτέλεσμα ήταν μια σειρά αρνητικών ενεργειών για τη χώρα, οι οποίες κορυφώθηκαν με τον αποκλεισμό του Πειραιά από τον αγγλογαλλικό στόλο, την κατοχή της Αθήνας, την πτώση της κυβέρνησης Κριεζή και το σχηματισμό του Υπουργείου Κατοχής με τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο[21].

Ωστόσο, η εξωτερική πολιτική δεν είναι ο μοναδικός τομέας που επηρεάστηκε από τη Μεγάλη Ιδέα. Επηρεάστηκε αναμφισβήτητα και η εσωτερική πολιτική, η οποία εξαρτάτο σε ένα μεγάλο βαθμό από την εκμετάλλευση των ιδεών περί αλυτρωτισμού. Ως παράδειγμα αρκεί να αναφέρουμε το διπολισμό της πολιτικής ζωής στην περίοδο 1883-1895[22]. Στις εκλογές του 1881 ο Χ. Τρικούπης σχημάτισε κυβέρνηση κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και προώθησε το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα, το οποίο προέβλεπε απελευθέρωση της οικονομίας από τον κρατικό έλεγχο, με βάση το αγγλικό πρότυπο. Στόχος ήταν η ανόρθωση της οικονομίας, έτσι ώστε το ελληνικό βασίλειο να προωθήσει αποτελεσματικά τις διεκδικήσεις του στα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Θ. Δηλιγιάννης από την άλλη πλευρά, ο οποίος συσπείρωσε γύρω του τις αντιμαχόμενες προς τον Τρικούπη δυνάμεις, επιθυμούσε τον κρατικό έλεγχο και έβλεπε την οικονομική ανάπτυξη του ελληνικού κράτους μέσω της εκμετάλλευσης των περιοχών που θα ενσωματώνονταν. Και οι δύο μεθοδεύσεις για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας έχουν ως στόχο τους τον επεκτατισμό. Έναν επεκτατισμό που ευνοούσε τα όνειρα και τις προσδοκίες ενός φτωχού ουσιαστικά λαού για ένα ανθηρό μέλλον, οι οποίες ωστόσο δεν έγιναν πραγματικότητα[23]. Η επεκτατική πολιτική απαιτεί μάλλον οικονομικές θυσίες εξαιτίας των υπέρογκων δαπανών για τη συντήρηση τακτικών στρατευμάτων παρά οικονομικές παροχές και ελαφρύνσεις.

Το τέλος του 19ου αιώνα έφερε και το τέλος μιας αυταπάτης. Η Ελλάδα χρεωκοπημένη οικονομικά, ηττήθηκε και πολιτικά και στρατιωτικά με τον πόλεμο του 1897[24]. Εκεί, μέσα σε ένα μήνα έχασε το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών που της δόθηκαν μέσω της διπλωματίας πριν από μια δεκαπενταετία.

---

[18] Κιτρομηλίδης 1996, σσ. 477-478.

[19] Βερέμης κ.ά. 1999, σ.. 29.

[20] Σκοπετέα 1988, σ. 351.

[21] «Εσωτερική πολιτική» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/domestic_policy/facts/index.html

[22] Στο ίδιο.

[23] Κιτρομηλίδης 1996, 491.

[24] «Εξωτερική πολιτική» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/foreign_policy/facts/index.html

Αν και οι τελικές εδαφικές απώλειες μετά την ανακωχή ήταν μικρές, οι πληγές που δημιούργησε η ήττα στον κοινωνικό ιστό ήταν μεγάλες. Παρόλα αυτά η Μεγάλη Ιδέα θα επιζήσει στον 20ό αιώνα και εφαρμοσμένη στην εξωτερική πολιτική θα προκαλέσει νέες καταστροφές.

Η μακροβιότητά της –ακόμα και στη σύγχρονη εποχή μας- είναι δυνατόν να ερμηνευθεί, αν δεχθούμε ότι πέρα από τις σκοπιμότητες που εξυπηρετούσε στα χείλη της εξουσίας, οι επαγγελίες της είχαν μια έντονη απήχηση στις μάζες και ιδιαίτερα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Επίσης, ως ένα βαθμό λειτουργούσε ως κανάλι εκτόνωσης των εσωτερικών κοινωνικών πιέσεων, οι οποίες δεν μπορούσαν να βρουν διέξοδο παρά σε φαντασιώσεις πολιτικού ρομαντισμού[25].

Ωστόσο, οι ιστορικοί δεν αρνούνται πως εφαρμοσμένη σε άλλους κοινωνικούς τομείς η Μεγάλη Ιδέα και το ιδεολογικό της υπόβαθρο είχαν μια θετική απήχηση. Ο Διαφωτισμός και η χρήση της ιδεολογίας του Εθνικισμού και του Φιλελευθερισμού επέβαλε μια σύγκρουση με τις παραδοσιακές και τοπικά προσανατολισμένες απόψεις των αυτοχθόνων ομάδων, οι οποίες έκλιναν προς τη διατήρηση του παλαιού φεουδαρχικού κοινωνικού και πολιτικού συστήματος[26].

Τούτο είχε ως αποτέλεσμα την αναταραχή σε διαφορετικά σημεία του κοινωνικού ιστού. Ένα τέτοιο σημείο ήταν και η γέννηση της φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα, η οποία έχει τη βάση της στην ανάγκη της ελληνικής κοινωνίας να ξεφύγει από τις ανατολίτικες παραδόσεις και να στραφεί στα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού[27]. Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα η γυναίκα των μεσαίων αστικών στρωμάτων στην Ελλάδα μεταβάλλει τη συμπεριφορά της και να διεκδικεί τις δικές της ιδέες για τη θέση της στην κοινωνία. Το προηγούμενο ήδη υπάρχει από τις πρώτες δεκαετίες και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του αγώνα, όταν γυναίκες διεκδικούν το δικαίωμά τους να καταταγούν στον τακτικό στρατό ή τη συμμετοχή τους στην ψηφοφορία για την εκλογή του νέου βασιλέα των Ελλήνων[28]. Οι ιδέες περί Ισότητας και Ελευθερίας πάνω στις οποίες στηρίζεται υποθετικά η νέα κοινωνική οργάνωση, τής δίνουν το δικαίωμα να συμμετέχει, να εκπαιδεύεται, να εργάζεται και να διεκδικεί.

Σημαντική είναι, επίσης, η επίδραση της Μεγάλης Ιδέας σε θέματα που αφορούν στην εκπαίδευση. Για να επιτευχθούν οι στόχοι της, απαιτείται ομοιογένεια σε θρησκευτικό και γλωσσικό επίπεδο. Έτσι γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια να στηθούν σχολεία ακόμη και εκτός των ορίων της ελληνικής επικράτειας σε μια προσπάθεια εξελληνισμού των βαλκανικών πληθυσμών. Αρχικά –έως το 1830- η ελληνοφώνηση ατόμων ή και συνόλων δε συνάντησε αντιστάσεις, καθώς δεν είχαν συγκροτηθεί οι υπόλοιπες βαλκανικές συνειδήσεις. Αργότερα ο εξελληνισμός των Βαλκανίων υποχώρησε, ενώ τα βουλγαρικά και τα ρουμανικά σχολεία άρχισαν να ανταγωνίζονται με επιτυχία τα ελληνικά[29]. Τα υψηλά ποσοστά των μαθητών που παρατηρούνταν, τόσο σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της χώρας όσο και σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, δείχνουν πως δεν υπήρχαν κοινωνικοί ή οικονομικοί φραγμοί σε σχέση με την εκπαίδευση. Σε μια χώρα κατά βάση αγροτική η ολοκλήρωση ενός κύκλου σπουδών οδηγούσε στο δημόσιο και την κοινωνική καταξίωση[30], παράγοντας έτσι μια νοοτροπία που ακόμη και σήμερα ταλαιπωρεί τον επαγγελματικό προσανατολισμό των Ελλήνων.

Επίλογος

Έννοια πολύσημη και ενίοτε αντιφατική, λοιπόν, η Μεγάλη Ιδέα είναι ταυτόχρονα αποκύημα και γεννήτορας μιας ρομαντικής εποχής σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, η οποία μπορεί να πλάθει

[25] Κιτρομηλίδης 1996, σ. 490.
[26] Διαμαντούρος 2002, σ. 36.
[27] Βαρίκα 1996, σ. 41.
[28] Βαρίκα 1996, σ. 185.
[29] Πολίτης 1998, σ. 69.
[30] «Κοινωνία» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/society/facts/index.html

μύθους. Μύθους αναγκαίους πιθανώς εξαιτίας της υπάρχουσας ανάγκης για εθνική ενότητα στη συγκεκριμένη εποχή, αλλά και μύθους καταστροφικούς όπως αποδεικνύεται τουλάχιστον στον πρώτο μετεπαναστατικό αιώνα. Η Μεγάλη Ιδέα έμεινε ως επί το πλείστον έννοια αόριστη και νεφελώδης, μια ιδέα που θα μπορούσε να χωρέσει και να συγκεράσει πολλά πράγματα ταυτόχρονα, ακόμη και αντιθετικές απόψεις, όπως φάνηκε στο παραπάνω παράδειγμα του πολιτικού διπολισμού.

Δεν είμαστε σε θέση να απαντήσουμε αυτό έγινε εσκεμμένα ή αν απλώς εκπροσωπούσε τις πολύμορφες ανάγκες ενός νεαρού έθνους. Ωστόσο, είμαστε σε θέση να διακρίνουμε το δυναμισμό της σε κάθε διαφορετική περίπτωση. Αν θέλαμε τώρα να τη διαβαθμίσουμε στο χώρο και το χρόνο, θα μπορούσαμε πιθανώς να ισχυριστούμε ότι η Μεγάλη Ιδέα, ως αποκύημα του ελληνικού εθνικισμού, φαίνεται να είναι καταρχήν το προγεφύρωμα για τη σύγκρουση ανάμεσα στις εκσυγχρονιστικές και τις παραδοσιακές τάσεις της ελληνικής κοινωνίας. Στην πορεία της, όμως, υιοθέτησε κατ' ανάγκην αρκετά από τα παραδοσιακά στοιχεία, με αποτέλεσμα να καταστεί αρνητική στην προσπάθεια σταθεροποίησης του έθνους, ιδιαίτερα κατά την εφαρμογή της στην εξωτερική πολιτική και από την άλλη να απομακρύνει την Ελλάδα από το περιεχόμενο της φιλελεύθερης ιδεολογίας του 1897[31].

Όλες οι ιδέες στην πορεία της εφαρμογής τους υφίστανται τον ίδιο μετασχηματισμό. Η πορεία προς την υλοποίηση μιας ιδέας περνά μέσα από πολλά εμπόδια, που δρουν αναχαιτιστικά στη δυναμική της. Η Μεγάλη Ιδέα, χωρίς το αντίπαλο δέος της σοσιαλιστικής άποψης που ήταν αδύναμη ως τα τέλη του 19ου αιώνα, είχε το χώρο και το χρόνο να επιβάλλει καθοριστικά και δεσμευτικά απόψεις που προβληματίζουν ακόμη και σήμερα την ελληνική κοινωνία.

Βιβλιογραφία

Βαρίκα, Ε. 1996. *Η Εξέγερση των Κυριών, Η Γένεση μιας Φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, Αθήνα: Κατάρτι.

Διαμαντούρος, Ν. 2002, *Οι Απαρχές της Συγκρότησης του Σύγχρονου Κράτους στην Ελλάδα*, 1821-1828, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Hobsbawm, E. J. 2000. *Η Εποχή των Επαναστάσεων, 1789-1848,* Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Κιτρομηλίδης, Π. 1996. *Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Οι Πολιτικές και Κοινωνικές Ιδέες*, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Rosen, F. 1998. *Ο Ελληνικός Εθνικισμός και ο Βρετανικός Φιλελευθερισμός*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.

Μαργαρίτης, Γ. κ.ά. 1999. *Ελληνική Ιστορία, Τόμ. Γ΄, Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Πάτρα: Ε.Α.Π.

Petropulos, J.A. 1997. *Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), Τόμοι Α΄-Β΄*, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Πολίτης, Α. 1998. *Ρομαντικά Χρόνια, Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880,* Αθήνα: Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων.

Σκοπετέα, Ε. 1988. *Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα, Όψεις του Εθνικού Προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα: Πολύτυπο.

Διαδίκτυο

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: Περίοδος 1833-1897. Διαθέσιμο online στο http://www.fhw.gr/chronos/12/gr/1833_1897/

[31] Βερέμης κ.ά. 1999, σ. 29.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG